

RAPORT GLOBAL PRIVIND DISCRIMINAREA PE CRITERIUL VÂRSTEI, ORGANIZAȚIA MONDIALĂ A SĂNĂȚĂȚII (OMS, 2021)

ANDREEA MOROIANU*

Abstract:

This year, the World Health Organization published the first global report on ageism. The report analyses how ageism is manifesting, analysing its impact on older people as well as younger people. This first report outlines a number of potential strategies to combat the phenomenon, focusing on participation and human rights. It also raises issues of intersectional discrimination faced by certain categories of older people and the importance of combating age-related misconceptions. At the same time, it stresses the importance of improving the data collection and analysis system in order to gain a broader view of the phenomenon of age discrimination.

Keywords: ageism, World Health Organisation, global report, ageing, strategy

Résumé:

L'Organisation mondiale de la santé a publié cette année le premier rapport mondial sur la discrimination fondée sur l'âge. Le rapport présente les manières dont se manifeste la discrimination en fonction de l'âge, en analysant son impact sur les personnes âgées, mais aussi sur les jeunes. Ce premier rapport présente un certain nombre de stratégies pouvant être envisagées pour lutter contre le phénomène, en mettant l'accent sur la participation et les droits de l'homme. Il aborde également les problèmes de discrimination intersectorielle auxquels sont confrontées certaines catégories de personnes âgées, tout en mentionnant l'importance de lutter contre les préjugés sur l'âge. Parallèlement, l'importance d'améliorer le système de collecte et d'analyse des données est soulignée afin d'avoir une vision plus large du phénomène de la discrimination fondée sur l'âge.

Mots-clés: discrimination fondée sur l'âge, Organisation mondiale de la santé, rapport mondial, vieillissement, stratégie

Organizația Mondială a Sănătății, în colaborare cu Organizația Națiunilor Unite, a publicat „Raportul Global privind discriminarea pe criteriul vârstei”¹,

* Email: andreea.moroianu@irdo.ro

¹ În original *Global report on ageism*, disponibil la adresa: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866>

lansând un apel de acțiune pentru toate vârstele. Raportul de 200 de pagini definește o multitudine de manifestări ale discriminării pe criteriul vârstei, prezentând și o serie de strategii pentru combaterea acesteia. Documentul include recomandări specifice destinate unei game variate de actori precum: organizații internaționale, guverne, cercetători, sectorul privat, organizații ale societății civile.

În contextul Strategiei globale și a planului de acțiune privind îmbătrânirea și sănătatea (2016-2030)², adoptată prin rezoluția Adunării Mondiale a Sănătății nr. WHA49.3, s-a observat că o condiție prealabilă pentru dezvoltarea de politici publice adecvate cu privire la îmbătrânirea în condiții bune de sănătate și îmbunătățirea vieții cotidiene a persoanelor vârstnice este reprezentată de combaterea discriminării pe criteriul vârstei. Astfel, Organizația Mondială a Sănătății a dezvoltat o campanie globală pentru combaterea acestui fenomen, împreună cu alți parteneri, respectiv Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului, Departamentul ONU pentru probleme economice și sociale, și Fondul ONU pentru populație.

Raportul este împărțit în 10 capitole, menite să ajute cititorii să înțeleagă fenomenul discriminării pe criteriul vârstei și care sunt strategiile care pot fi aplicate pentru a-l combate. Primul capitol definește discriminarea pe criteriul vârstei și explică faptul că aceasta poate fi direcționată atât înspre persoane vârstnice, cât și persoane tinere. Capitolele 2-4 fac referire doar la persoanele vârstnice și prezintă detalii privind nivelul problemei, impactul acesteia și factorii determinanți. Capitolul 5 face referire la persoanele tinere. Capitolele 6-8 abordează strategii în vederea reducerii discriminării pe criteriul vârstei și includ politici, reglementări, dar și activități educative și inter-generaționale. În cel de-al 9-lea capitol sunt studiate diverse strategii a căror eficacitate nu a fost dovedită, iar ultimul capitol conține concluzii și recomandări care pot fi aplicate pe scară largă.

Printre scopurile raportului se numără creșterea nivelului de conștientizare cu privire la aspectul global, gradul, impactul și factorii care determină discriminarea pe criterii de vârstă, îndreptată atât împotriva tinerilor, cât și a persoanelor vârstnice. De asemenea, se dorește atragerea atenției asupra nevoii de a preveni discriminarea pe criteriul vârstei, de a promova și proteja realizarea tuturor drepturilor omului pentru orice persoană și de a propune strategii eficiente de intervenție, documentul fiind adresat tuturor sectoarelor și părților interesate.

² Mai multe informații despre strategie și planul de acțiune pot fi găsite la adresa: <https://www.who.int/ageing/global-strategy/en/>

Conform raportului, la nivel global, una din două persoane are o atitudine discriminatorie pe criteriul vârstei față de persoanele vârstnice. Această tendință este mai dominantă în statele cu venituri mici și medii, jumătate din populația mondială trăind în aceste țări. Discriminarea pe criteriul vârstei se manifestă și prin legi și politici care permit excluziunea persoanelor vârstnice, dar și prin norme și percepții sociale.

Noul raport arată și impactul pe care eșecurile guvernelor în abordarea problematicii îmbătrânirii îl au asupra drepturilor persoanelor vârstnice, inclusiv asupra dreptului de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și de a beneficia de un nivel de trai adecvat. Discriminarea pe criteriul vârstei poate reduce posibilitatea persoanelor vârstnice de a avea acces la servicii de sănătate, de a se angaja, și de a beneficia de credite sau împrumuturi. În plus, discriminarea pe criteriul vârstei poate să crească nivelul de vulnerabilitate a persoanelor vârstnice în fața violențelor și abuzului.

Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății discriminarea pe criteriul vârstei este un fenomen social multidimensional, având o serie de aspecte corelate, respectiv: trei dimensiuni – stereotipuri (opinii), idei preconcepute (sentimente) și discriminare (acțiuni sau comportament); trei niveluri de manifestare – instituțional, interpersonal și îndreptat către sine; două forme de exprimare – explicită (conștientă) și implicită (subconștientă). Stereotipurile privind vârsta pot fi atât pozitive, cât și negative, însă, fiind generalizări, nu sunt întotdeauna corecte și pot avea efecte dăunătoare. De multe ori, stereotipurile legate de vârstă diferă în funcție de regiuni și de cultura unui stat, acestea fiind influențate și de schimbările care apar la nivel social și economic. Ideile preconcepute contribuie la crearea sau menținerea unui statut ierarhic între anumite grupuri, și se pot manifesta prin sentimente de milă sau compătimire. Se poate menționa că discriminarea este constituită din acțiuni, practici sau politici care se aplică persoanelor în funcție de apartenența reală sau percepută la un anumit grup social, iar acestea dau naștere unor dezavantaje (discriminare negativă) sau a unor avantaje (discriminare pozitivă).

În ceea ce privește discriminarea pe criterii de vârstă instituțională, aceasta se referă la legile, reglementările, normele sociale, politicile și practicile instituțiilor care restricționează posibilități în manieră neechitabilă și care creează dezavantaje pentru unele persoane în funcție de vârstă. În plus, se referă și la ideologiile pe care se bazează instituțiile pentru a justifica discriminarea pe criteriul vârstei. Având în vedere că discriminarea instituțională nu este întotdeauna rezultatul unor idei preconcepute ale indivizilor, poate avea efecte diferite asupra unor anumite grupuri de vârstă. Printre exemple de discriminare instituțională se numără: politicile din

sectorul de sănătate care permit furnizarea de servicii de sănătate în funcție de vârstă, sau, faptul că pe piața muncii există practici de angajare discriminatorii sau vârste obligatorii de pensionare.

Pe de cealaltă parte, discriminarea pe criterii de vârstă interpersonală se manifestă în interacțiunea dintre două sau mai multe persoane. Exemple de acest tip de discriminare interpersonală includ: lipsa de respect față de tineri, prin ignorarea punctelor lor de vedere în luarea deciziilor, utilizarea unui ton condescendent și un vocabular simplu în interacțiunea cu persoane vârstnice.

Discriminarea pe criterii de vârstă direcționată către sine presupune internalizarea ideilor preconcepute cu privire la vârstă existente la nivel cultural și aplicarea acestora propriei persoane, de exemplu prin acceptarea de către persoanele vârstnice a gândirii că nu mai este posibil să deprindă noi competențe odată cu înaintarea în vârstă sau faptul că tinerii renunță la a se angaja, întrucât se consideră prea tineri.

Raportul arată și faptul că discriminarea pe criterii de vârstă se diferențiază de alte tipuri de discriminare, precum rasismul sau sexismul. În plus, se arată că acest tip de discriminare este mai acceptată și mai puțin combătută. Cu toate acestea, la fel ca în cazul discriminării pe alte criterii, se poate ajunge la discriminare intersectorială, respectiv discriminare pe criteriul dizabilității (de multe ori se consideră că persoanele vârstnice se confruntă cu diverse forme de dizabilitate și nu se ține cont de faptul că persoanele vârstnice formează un grup eterogen), dar și la sexism. În cazul discriminării pe criterii de vârstă și de gen se observă că deseori femeile sunt victimele acestora din cauza normelor patriarhale și a îngrijirii tinerilor. În anumite părți ale lumii acest tip de discriminare se poate manifesta prin acuzații de vrăjitorie sau discriminare împotriva văduvelor.

În capitolele 2-4 se regăsesc informații cu privire la discriminarea persoanelor vârstnice, analizându-se discriminarea la nivel instituțional și interpersonal, prezentându-se în același timp impactul acestora asupra sănătății, bunăstării și drepturilor omului. Astfel, sunt prezentate caracteristici ale discriminării pe criterii de vârstă instituționale și se arată formele de manifestare ale acestora în instituții precum: servicii medicale, locul de muncă, mass-media și sistemul juridic. Se arată că, potrivit analizei unor studii, există tendința de a exclude persoanele vârstnice din cercetări medicale, deși acestea reprezintă un procent mare din numărul bolnavilor. Potrivit acestor studii, persoanele vârstnice sunt excluse sistematic din studiile clinice din cardiologie, medicină internă, nefrologie, neurologie, medicină preventivă, reumatologie, oncologie, deși multe dintre afecțiunile studiate afectează cu prevalență persoanele vârstnice. În același timp, s-a observat că discriminarea

pe criteriul vârstei se manifestă în instituțiile care oferă îngrijire pe termen lung, angajații acestora utilizând un limbaj de control și infantil, iar în același timp se întâlnesc cazuri de neglijență.

Cu privire la discriminarea pe criteriul vârstei la locul de muncă, se arată că aceasta este existentă pe tot parcursul muncii: în timpul angajării, după angajare și în procesele de concediere sau pensionare. Se arată că, în general, angajatorii preferă să angajeze persoane mai tinere, iar în cazul în care sunt angajate persoane vârstnice, acestea au acces mai redus la formare, și dacă sunt supuse discriminării pe criterii de vârstă există tendința de a se pensiona timpuriu. De asemenea, sunt prezentate rezultatele unui sondaj de opinie din anul 2015, care arată că peste jumătate din europeni consideră că vârsta este un dezavantaj pentru persoanele de peste 55 de ani aflate în căutarea unui loc de muncă, însă doar 16% considerau că vârsta reprezintă un dezavantaj pentru cei cu vârsta de sub 30 de ani.

Potrivit raportului, discriminarea pe criteriul vârstei este răspândită în cadrul mass-mediei, iar felul în care sunt prezentate persoanele la posturile de televiziune, în rețelele de socializare și în mass-media tipărită este crucial, întrucât influențează percepțiile populației.

Raportul atrage atenția și asupra unor alte medii instituționale în care se reflectă discriminarea pe criteriul vârstei, respectiv în domeniul accesului la locuințe, la tehnologie (unde se semnalează decalajul dintre persoanele tinere și vârstnice în ceea ce privește adoptarea de noi tehnologii), instituții financiare (deseori este dificil ca persoanele vârstnice să beneficieze de credite), în cazul urgențelor naturale sau stărilor de conflict, dar și în educație.

Referitor la răspândirea atitudinilor discriminatorii pe criteriul vârstei, în urma unui studiu efectuat între 2010 și 2014 în regiunile OMS, s-a arătat că în 34 din 57 de state acest tip de atitudini sunt moderate sau ridicate. Astfel, în regiunea Europei 44,2% din populație manifestă atitudini discriminatorii pe criteriul vârstei, existând diferențe relativ mari între regiuni, respectiv: în regiunea Asiei de Sud-Est 86,4%, în regiunea Est Mediteraneană 77,7%, 85,2% în Regiunea Africană, 36,6% în Pacificul de Vest și 41,9% în regiunea Americilor.

Impactul discriminării pe criteriul vârstei este deosebit de grav asupra persoanelor vârstnice, potrivit autorilor raportului. Aceasta duce la scăderea speranței de viață, la o sănătate fizică scăzută, reprezintă un obstacol în recuperarea după dizabilitate (acolo unde este cazul), duce la o sănătate psihică mai precară, exacerbează izolarea socială și singurătatea și reduce calitatea vieții. În plus, se atrage atenția asupra faptului că supraconsumul de medicamente este răspândit în rândul persoanelor vârstnice, acesta având

consecințe negative, precum: costuri de îngrijire crescute, reacții adverse la medicamente, capacitate intrinsecă redusă³ și o prevalență mai mare a sindromului geriatric (precum căderi).

Raportul analizează, de asemenea, factorii discriminării interpersonale pe criteriul vârstei, întrucât nu există date cu privire la factorii instituționali. Astfel sunt analizați factori precum vârsta, sexul sau genul, nivelul de educație, stări de anxietate privind îmbătrânirea, caracteristici personale, stare de sănătate, domeniu de ocupație, legăturile cu nepoții, cunoștințele despre îmbătrânire. Cu cât o persoană are mai multe informații despre îmbătrânire, este deschisă și are legături cu nepoții cu atât manifestă un grad mai redus de discriminare pe criteriul vârstei.

Un capitol distinct este destinat studiului discriminării pe criteriul vârstei îndreptate împotriva persoanelor tinere (toate persoanele sub 50 de ani). De cel mai multe ori, aceasta se întâlnește în mediul instituțional, iar potrivit raportului pare că este mai răspândită în Europa. La locul de muncă, aceasta este îndreptată mai mult împotriva persoanelor de sex feminin. S-a observat de asemenea că există o tendință ca tinerii să primească pedepse mai mari pentru anumite infracțiuni, existând percepția că au fost comise cu un grad mai mare de violență. În ceea ce privește viața politică, s-a remarcat că vocile tinerilor și ale copiilor nu sunt luate în considerare, fiind în același timp privite cu neîncredere. În plus, în mediul politic discriminarea pe criteriul vârstei împotriva tinerilor se intersectează cu sexismul și rasismul. Anumite studii în cadrul unor simulări de alegeri locale arată că vârsta candidaților influențează votul mai mult decât sexul sau genul sau rasa.

Conform raportului elaborat de OMS nu există foarte multe date cu privire la incidența, impactul și factorii care determină discriminarea împotriva tinerilor, însă, datele din Europa arată că atitudinea față de tineri este deseori mai negativă decât atitudinea față de persoane mai în vârstă.

În continuare, raportul prezintă o serie de strategii care pot fi adoptate pentru a combate discriminarea pe criteriul vârstei. Acestea includ adoptarea de politici și reglementări, intervenții educaționale, precum și intervenții care privesc contactul inter-generațional. Există patru modalități prin care adoptarea de politici și reglementări poate reduce discriminarea pe criteriul vârstei. În primul rând, dacă se interzic unele practici sau comportamente

³ Conceptul de capacitate intrinsecă este relativ nou și se referă la totalitatea atributelor fizice și mintale pe care se bazează o persoană, nu numai la o vârstă mai înaintată, ci și de-a lungul vieții. A se vedea și Operaționalizarea conceptului de capacitate intrinsecă în cadrul activităților clinice (Operationalising the concept of intrinsic capacity in clinical settings) disponibil la adresa <https://www.who.int/ageing/health-systems/clinical-consortium/CCHA2017-backgroundpaper-1.pdf>

și se sancționează, acestea sunt descurajate. În al doilea rând, se creează o nouă normă socială potrivit căreia discriminarea pe criteriul vârstei nu este acceptabilă. În al treilea rând, potrivit teoriei disonanței cognitive, atunci când se impune o schimbare a comportamentului se ajunge, în timp, la o schimbare a atitudinii; iar în al patrulea rând, reglementările și politicile pot duce la creșterea diversității populației ceea ce poate duce la reducerea prejudecăților manifestate de indivizi. Conform autorilor raportului, politicile și reglementările adoptate în vederea abordării discriminării bazate pe vârstă trebuie să asigure respectul pentru demnitatea și egalitatea tuturor persoanelor indiferent de vârstă, de aceea trebuie avute în vedere orice implicații ale acestora asupra drepturilor omului, astfel încât va fi necesară monitorizarea acestora de către apărătorii drepturilor omului, instanțe și instituții de tip ombudsman. Raportul menționează o serie de instrumente naționale, regionale și internaționale în ceea ce privește atitudinile de discriminare pe criteriul vârstei, printre care se numără: Planul internațional de acțiune privind îmbătrânirea⁴ și Declarația politică de la Madrid⁵, Directiva 2000/78/CE de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă⁶. În plus, se disting o serie de priorități în materie, precum: îmbunătățirea politicilor și garanțiilor legislative internaționale împotriva discriminării pe criteriul vârstei (de exemplu prin adoptarea unui instrument pentru protecția drepturilor persoanelor vârstnice), adoptarea și punerea în aplicare a legilor și politicilor naționale împotriva discriminării, creșterea nivelului de conștientizare privind antidiscriminarea și a normelor de drepturile omului, efectuarea de cercetări pentru a evalua eficacitatea reglementărilor anti-discriminare existente.

În ceea ce privește intervențiile din domeniul educației, acestea se referă la instrucțiuni prin care să se transmită informații, cunoștințe și competențe, precum și activități care să crească nivelul de empatie prin jocuri de rol, simulări și realitate virtuală. Prin intervențiile educaționale care au ca obiectiv transmiterea de informații și cunoștințe se urmărește combaterea stereotipurilor, preconcepțiilor și a discriminării, pornind de la ideea că acestea sunt rezultatul ignoranței, al informațiilor greșite și al unui mod de

⁴ Planul internațional de acțiune privind îmbătrânirea a fost adoptat în 2002 la Madrid de Adunarea Generală a ONU, disponibil la adresa: <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/guiding-toolkit2008.pdf>

⁵ Declarația politică de la Madrid poate fi consultată la adresa: https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf

⁶ Document disponibil la adresa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>, transpusă în legislația națională prin Ordonanța de urgență nr. 19/2013

gândire simplist. Raportul prezintă o serie de exemple cu privire la anumite tipuri de intervenții și rezultatele avute, precinzându-se că dovezile existente în prezent arată că intervențiile educaționale sunt eficiente în reducerea discriminării pe criteriul vârstei, acestea necesitând investiții financiare reduse.

Raportul OMS prezintă și intervenții care privesc contactul inter-generațional, care sunt considerate eficiente în vederea combaterii discriminării pe criteriul vârstei, acestea având rezultate mai bune atunci când sunt puse în aplicare alături de intervențiile educaționale.

Capitolul 9 al raportului studiază eficacitatea campaniilor și strategiilor pentru combaterea discriminării pe criteriul vârstei. Se arată că nu există studii asupra gradului de eficacitate a campaniilor în materie, însă de-a lungul timpului s-a constatat că unele campanii pentru îmbunătățirea stării de sănătate desfășurate prin intermediul mass-mediei au avut rezultate scăzute, însă benefice. Printre campaniile studiate se numără campaniile împotriva fumatului, a sedentarismului și a sănătății sexuale. Raportul prezintă o serie de exemple de campanii desfășurate la nivel internațional, sau regional. Pentru a avea rezultate bune, campaniile trebuie să se desfășoare pe o perioadă lungă de timp, și să existe un grad ridicat de expunere. De asemenea, în studiu, se menționează că este importantă maniera în care sunt prezentate campaniile, dar și tipurile de mesaje utilizare. Un element important al campaniilor este reprezentat de aspectul cultural, întrucât eficacitatea acestora trebuie să aibă în vedere societățile la nivelul cărora se desfășoară, ținând cont de multiculturalism.

Ultimul capitol al raportului prezintă trei recomandări care trebuie puse în aplicare pentru a combate discriminarea pe criteriul vârstei. Aplicarea acestora necesită un grad înalt de angajament și implicarea unor diferite sectoare și actori (precum agenții ONU, guverne, societatea civilă, mediul de afaceri, mediul academic), dar și adaptarea acestora la specificul societăților.

Prima recomandare constă în a investi în strategii de prevenție și răspuns la discriminarea pe criteriul vârstei. În primul rând, este necesar ca statele să pună în aplicare politici și legi pentru combaterea discriminării și pentru promovarea drepturilor egale pentru orice persoană indiferent de vârstă. De asemenea, se recomandă adoptarea unui instrument internațional pentru protecția drepturilor persoanelor adulte, în vederea reducerii preconcepțiilor și a discriminării pe criteriul vârstei. Se subliniază importanța dezvoltării și desfășurării activităților educaționale, având în vedere că acestea sunt unele dintre cele mai eficiente strategii în vederea combaterii discriminării. Raportul arată că instituțiile academice și de cercetare pot colabora cu guvernele

și societatea civilă pentru a identifica anumite caracteristici esențiale ale intervențiilor care dau rezultate pentru combaterea discriminării pe criteriul vârstei.

Cea de-a doua recomandare se referă la îmbunătățirea procesului de colectare a datelor și a cercetării pentru a înțelege mai bine fenomenul discriminării pe criteriul vârstei și pentru a descoperi cele mai bune modalități de reducere a acesteia. Astfel, datele trebuie îmbunătățite din punct de vedere calitativ și cantitativ, în special în statele cu venituri scăzute și medii pentru a înțelege răspândirea discriminării tinerilor și a persoanelor vârstnice, la nivel instituțional, inter-personal și îndreptată asupra propriei persoane. În prezent OMS, în colaborare cu partenerii săi, a demarat dezvoltarea unui instrument pentru măsurarea discriminării pe criteriul vârstei. Raportul arată că pentru a aborda acest fenomen sunt necesare o mai bună înțelegere a factorilor determinanți și cercetări suplimentare.

Ultima recomandare are în vedere dezvoltarea unei mișcări pentru a schimba modul actual de a privi vârsta și îmbătrânirea. O serie de agenții internaționale, instituții regionale și organisme ale ONU desfășoară deja activități de abordare a discriminării pe criteriul vârstei sau dețin mandate prin care pot ajuta la reducerea acestui fenomen. În vederea îmbunătățirii progresului este necesar să existe un dialog și schimburi de informații și idei, dar este nevoie și de implicarea guvernelor, a furnizorilor de servicii și a tuturor actorilor.

Acest prim raport global privind discriminarea pe criteriul vârstei prezintă modalități de combatere a acestui fenomen și moduri prin care organizațiile, societatea civilă, guvernele și fiecare persoană în parte pot contribui pentru a îmbunătăți opinia societăților cu privire la vârstă, astfel încât toate persoanele să se bucure de o stare mai bună de sănătate, de mai multe oportunități și de a prospera indiferent de vârstă.